

**BOLALARNING MAKTABDA TA'LIM OLISHGA TAYYORLIGINI
TASHXISLASHDA KERN-IRASEK TIZIMI BO'YICHA ANIQLASH**

**ОПРЕДЕЛЕНИЕ СИСТЕМЫ КЕРН-ИРАСЕК В ДИАГНОСТИКЕ
ГОТОВНОСТИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЕ**

**DEFINITION OF THE KERN-IRASEK SYSTEM IN THE DIAGNOSIS
OF CHILDREN'S READINESS FOR SCHOOL**

JDPI magistranti Eshmuratova Laziza

Saitkul qizi

Annotatsiya

Tashxis o'tkazish, bolaning rivojlanganligi va maktab ta'limiga tayyorgarligi darajasini aniqlash maqsadida turli usullarning bir necha variantlari berilmoqda. Biroq bu har bir bolaga tashxis qo'yishda maskur uslublarning barchasini qo'llash zarur, degani emas. Bolani tashxisdan o'tkazishni majburiylikka asoslanmagan, ishonchli suhbat yoki o'yin tartibida olib borgan ma'qul.

Аннотация

Существует несколько вариантов диагностики, определения развития и готовности ребенка к школе. Однако это не означает, что у каждого ребенка должно быть диагностировано это заболевание. Лучше всего поставить ребенку диагноз в ходе необязательной конфиденциальной беседы или игры.

Annotation

There are several options for diagnosing, determining the development and readiness of the child for school. However, this does not mean that every child should be diagnosed with this disease. The best way to diagnose a child is through an optional, confidential conversation or game.

Kalitso'zlar: ko'rish xotirasi, eshitish xotirasi, mazmunxotirasi, tasavvuri, ijodiy fikrlash, ogzaki – mantiqiy fikrlash.

Ключевые слова: зрительная память, слуховая память, содержательная память, воображение, творческое мышление, словесно-логическое мышление.

Keywords: visual memory, auditory memory, meaningful memory, imagination, creative thinking, verbal-logical thinking

Tashxis o'tkazish, bolaning rivojlanganligi va maktab ta'limiga tayyorgarligi darajasini aniqlash maqsadida turli usullarning bir necha variantlari berilmoqda. Biroq bu har bir bolaga tashxis qo'yishda maskur uslublarning barchasini qo'llash zarur, degani emas. Bolani tashxisdan o'tkazishni majburiylikka asoslanmagan, ishonchli suhbat yoki o'yin tartibida olib borgan ma'qul. Toki bola o'zini tekshirilayotganligini sezmasin. Bolani berilgan savollarga javob beriyotganda shoshirmaslik, uning qiziqishini so'ndirmaslik uchun suhbat va tavsiya etilayotgan o'yinlardan 2-3 tasini o'tkazgan ma'qul. Bir marta tashxis o'tkazish vaqti 20-25 daqiqadan oshmasligi lozim. Barcha turdagi maktabgacha ta'lim tashkilotlari, maktablar uchun majburiy bo'lgan hamda otionalarning ham bolani maktabga tayyorligini aniqlash va bola rivojlanishidagi ayrim jihatlarni chuqurroq yechishlariga imkon beruvchi asosiy tashxislash usullarining asosiylarga quyidagilar kiradi:

1. Bolaning sog'ligi va jismoniy rivojlanganligi holati tashxisi.
2. Shaxsiy – psixologik va aqliy rivojlanganlik tashxisi: - tashxislovchi kirish suhbat;
  - Kern-Irasek tizimi bo'yicha tashxislar;
  - Venger metodi bo'yicha tashxislash (grafik diktant).
3. Ta'lim olish faoliyatining ko'nikma va ilk zaminini aniqlash tashxisi:
  - bolalarning maktab haqidagi tasavvurlarini aniqlovchi savolnoma (mativatsion tayyorgarlik);
  - bolalarning matematik tushunchalarini aniqlovchi savolnoma;
  - bolalarning ogzaki savodxonligi va nutqi rivojlanganligini aniqlovchi savolnoma.
4. Tekshirishning qo'shimcha shakllari:
  - ko'rish xotirasi;
  - eshitish xotirasi;
  - mazmun xotirasi;
  - tasavvuri va ijodiy fikrlashining rivoji;

- ogzaki – mantiqiy fikrlash rivoji;
- ma'lum joyda, hududda mo'ljal olish rivoji;
- matematik tushunchalari rivoji;
- tasvirlash faoliyati bo'yicha ko'nikma va uddalashi rivoji;
- o'zi va o'zining tasvirlash faoliyatiga munosabatini ifodalash.

Kern-Irasek uslubi bo'yicha tashxis o'tkazish. Bolalarni tekshiruvdan o'tkazish 4 topshiriqdan iborat bo'lib, undan ko'zlangan maqsad ulardagi maktab uchun zarur bo'lan faoliyatlari rivojidadagi, jumladan, bosh miya chanog'ini analitik va sintetik vazifalari, motorikalaridagi yetishmovchilikni aniqlash. Kern-Irasek metodi bo'yicha bolaning maktabda ta'lim olishga tayyorligi darajasini aniqlash alohida yoki 10-15 boladan iborat guruh bilan bir vaqtning o'zida olib borilishi mumkin. To'rtinchi topshiriq esa har bir bola bilan alohida, maxsus ajratilgan xonalarda ajratiladi. Bolaga (yoki guruhdagi 10-15 bolaga) oddiy qog'ozdan toza bir varoq beriladi. Qog'ozning yuqoridan o'ng burchagiga tadqiqot bilan qamrab olingan bolaning ismi, familiyasi, yoshi hamda tekshirish o'tkazilayotgan sana yozib quyiladi. Ish qog'ozi tagiga qattiq qog'oz qo'yiladi. Qalam bolaning oldiga shunday qo'yilishi kerakki, unga o'ng va chap qo'l bilan ham olish o'ng'ay bo'lsin. Tashxis o'tkazish uch topshiriqdan iborat:

1. Odam rasmi. 2. Uch so'zidan iborat, chizilgan qisqa ibora (*U osh yedi*). 3. Chizilgan nuqtalar guruhi. Varaqning yuz qismi birinchi topshiriqni bajarish uchun ajratiladi. **Birinchi topshiriqqa** quyidagi yo'riqnoma beriladi: «Bu yerga (har biriga qaergaligi ko'rsatiladi) biror-bir erkakning (tog'angning) rasmini bilganlaringizcha chizinglar». Shundan so'ng tushuncha (yordam) berish, rasmning kamchiligi va xatosi yuzasidan ogohlantirish taqiqlanadi. Boladan tushadigan har bir savolga quyidagicha javob berish lozim. «O'zing bilganingday qilib chiz». Agar bola ishni boshlay olmay tursa, quyidagicha unga dalda berish kerak: «Ko'ryapsanmi, sen qanday yaxshi boshlading», «Chizishda davom et». «Xola»ni chizsam bo'ladimi? Degan savolga barchamiz tog'ani chizyapmiz deya tushuntirish kerak. Agar bola ayol figurasini chiza boshlagan bo'lsa, uni oxirigacha etkazishni kutib turib, keyin yonidan erkak kishining rasmini chizishni so'rash kerak. Bola rasm chizishni yakunlagach, ish qog'ozi teskari ag'dariladi. Uning orqa tarafi ko'ndalang chiziq bilan teng ikkiga bo'linadi (buni

oldindan qilish ham mumkin). 2-topshirqni bajarish uchun 10-15 ta kartochka (7-8sm ga 13-14 sm o'lchamda) kerak bo'ladi. Unga «U osh edi» iborasi qo'lyozmada yoziladi (harflar o'lchami-1 sm, bosh harf-1, sm). Ibora yozilgan kartochka bolaning oldiga, ish qog'ozdan sal yuqoriroqqa qo'yiladi. Ikkinchi topshiriq quyidagicha izohlanadi: «Qaranglar, bu erda nimadir yozilgan. Sen hali yozishni bilmaysan. Shuning uchun buni chizishga harakat qil. Yaxshilab ko'rib olgin, bu qanday yozilagn va varaqning yuqori qismiga (qaergaligini ko'rsating) xuddi shunday qilib yozing». Agar bolalardan birortasi qator o'zunligi hisobini ololmay uchinchi so'zni sig'dira olmasa, unga uchinchi so'zni pastdan yoki tepadan yozish mumkinligini aytish lozim. Yuqoridagi o'lchamli kartochkalarni uchinchi topshiriqni bajarish uchun ham tayyorlab qo'yish kerak. Ulardan nuqtalar guruhi tasvirlangan bo'lib, ular oralig'i vertikal va gorizontal bo'yicha – 1 sm, nuqtalar diametri-2mm: Bola 2-topshiriqni bajarib bo'lgan birinchi kartochka undan olinib, o'rniga ikkinchi (nuqtalari bor) kartochka shunday qo'yiladiki, unda nuqtalar orqali tasvirlangan besh burchakli o'tkir burchagi pastga qaragan bo'lishi kerak. Uchinchi topshiriqqa quyidagicha yo'riqnoma beriladi: «Bu yerda nuqtalar chizilgan. Xuddi shunday qilib varaqning pastki qismiga (qayergaligini ko'rsating) o'zing chizishga harakat qil».

Natijani baholang. Har bir topshiriq ballar bilan baholanadi: 1 – eng yaxshi baho, 5 – eng yomon baho. Besh ballik tizimda baholashning namunaviy mezonlari rasmlarda ko'rsatilgan. **1-topshiriq (odam rasmi)** 1 ball-chizilgan figurada bosh, gavda va qo'l-oyoqlar bo'lishi lozim. Boshni gavdaga bog'lovchi bo'yin (u gavdadan katta bo'lmasligi kerak). Boshda soch bo'lishi (yoki do'ppi, telpak), quloq bo'lishi, yuzda ko'z, burun, og'iz bo'lishi kerak. Qo'l 5 ta barmoq bilan. Erkak kishi kiyimi belgilari.

2 ball – 1balga qo'yilgan talablarning barchasi. Uch qismning tushib qolishi mumkin: bo'yin, soch, qo'lning bitta barmog'i, biroq yuzdagi hech bir a'zoning tushib qolishi mumkin emas. 3 ball – rasmdagi figurada bosh, gavda, qo'l-oyoqlar bo'lishi kerak. Qo'l va oyoqlar ikki chiziq bilan chizilishi lozim. Bo'yin, quloq, soch, qo'l panjalari bo'lmasligi mumkin. 4 ball – oddiy bosh rasmi qo'l-oyoqlar bilan. Qo'l va

oyoqlar bir chiziq bilan tasvirlangan. 5 ball – gavda va qo‘l-oyoqlarning aniq tasviri yo‘q.

2-topshiriq (yozilgan matnni chizish). 1 ball – bola tomonidan chizilgan iborani chizish mumkin. Harflar namunadagiga nisbatan 2 baravar katta. Harflar uchun so‘zni hosil etgan. Qatorlar to‘g‘ri chiziqdan 300dan ko‘p og‘magan. 2 ball – gapni o‘qish mumkin. Harflar kattaligi namunaga yaqin, ular tikligi shart emas. 3 ball – harflar kamida ikki guruhga bo‘lingan bo‘lishi lozim. Hech bo‘lmaganda 4 ta harfni o‘qish mumkin. 4 ball – namunaga hech bo‘lmaganda 2 ta harf o‘xshashi kerak. Barcha harflar guruhi hali yozuv ko‘rinishiga ega emas. 5 ball – chiziqlar tasvirlanmagan, tushunarsiz. **3-topshiriq (nuqtalar guruhini chizish).** 1 ball-berilgan namunaga qarab aniq bajarilgan. Nuqtalar chizilgan, aylanar emas. Gorizontal va vertikal bo‘yiga simetriya saqlangan. Figuralar qanchalik kichik bo‘lsa ham mayli, biroq katta bo‘lsa yarim barobardan oshmagan bo‘lishi kerak. 2 ball –simmetriyada unchalik ahamiyatli bo‘lmagan kamchilik bo‘lishi mumkin: bitta nuqta tikkasiga yoki eniga qolganlaridan chiqib qolgan yoki nuqta o‘rniga aylana chizilgan bo‘lishi ham mumkin. 3 ball-nuqtalar guruhi namunaga qo‘pol ravishda o‘xshash. Barcha figuralarda simmetriya buzilgan bo‘lishi mumkin. Beshburchakning o‘xshash, uchi pastga yoki tepaga qaragan shakli saqlangan bo‘lsa. Nuqtalar soni ko‘p yoki kam bo‘lishi mumkin (7 tadan kam emas, 20 tadan ko‘p emas). 4 ball – nuqtalar to‘p bo‘lib joylashgan bo‘lib, ular har qanday geometrik figurani eslatishi mumkin. Nuqtalar kattaligi va soni ahamiyatli emas. 5 ball –noaniq chiziqlar. Bajarilgan alohida topshiriqlar ballari yig‘indisi tekshirishning umumiy natijasini belgilaydi.

4-topshiriq (yig‘ma fikrni tekshirish).

Maqsad: bolaning fikrlash amaliyoti, mantig‘i, lug‘at boyligi rivojlanganligi darajasi va boshqalarni aniqlash.

1. Qaysi hayvon katta: otmi yoki it. a) ot- 0 ball b) it-(-5) ball

2. Ertalab biz nonushta qilamiz, kun yarmida (yoki tunda...) a) tushlik qilamiz... biz osh, go‘sh t yoki nimadir yeymiz - 0 b) peshinlik, kechki ovqat eymiz, uxlaymiz va boshqalar – (-3).

3. Kunduzi yorug‘, kechasi...

a) qorong‘u – 0 b) noto‘g‘ri javob – (-4).

4. Osmon ko'm-ko'k , o't... a) yashil 0.b) noto'g'ri javob – (-1).

5. Gilos, nok, olxo'ri, olma- bular nima? a) mevalar – 1.b) noto'g'ri javob – (-1).

6. Nega poezd o'tmasdan turib, uning yo'li yoniga shlagbaum to'siladi?

a) poezdning tagiga hech kim tushib ketmasligi, falokat yuz bermasligi uchun – 0. b) noto'g'ri javob – (-1)

7.Toshkent, Samarqand, Chirchiq (tanish shaharlar aytiladi) nima ular?

a) shaharlar-1. b) bekatlar – 0. v) noto'g'ri javob – (-1).

8. Soat necha (soatdan to'g'ri kelgan soatining 18, 15, 19, 55, 11, 5 minutlarini ko'rsating)? Bola soatini o'zi belgilasin.

a) agar barcha javoblar to'g'ri bo'lsa – 4. b) agar bilmasa – 0. v) agar bir martaginasini to'g'ri bo'lsa – 3.

9. Kichik sigir-bu buzoqcha, kichik it- bu..., kichik qo'y-bu....

a) kuchukvachcha, qo'zichoq –4. b) ikkalasidan bittasi –0. v) noto'g'ri javob – (-1).

10. It ko'proq mushukka o'xshaydimi yoki tovuqqa? a) mushukka (nimasi bilan ular bir xil), chunki unda ham to'rt oyoq, jun, tirnoq bor

(hech bo'lmasa bitta o'xshash joyini aytsa – 0). b) o'xshash belgilarisiz aytsa – (-). v) agar tovuqqa desa-(-3).

11. Nega barcha avtomobillarda tormoz bor? a) tog'dan tushayotganda, burilishda uni sekinlatish uchun (ikkita sabab) – 1.

b) bitta sabab-0. v) noto'g'ri javob-(-1).

12. Bolg'a bilan bolta nimasi bilan bir-biriga o'xshaydi? a) agar ikkita umumiy belgisi (taxta, temir, mix qoqish mumkin, asboblar, orqa tomoni yassi) aytilsa – 3. b) agar bitta belgisi aytilsa – 2. v) noto'g'ri javob – 0.

13. Olmaxon bilan mushuk nimasi bilan bir-biriga o‘xshaydi? a) agar ikkalasining ham ikki umumiy belgisi (oyog‘i, juni, daraxtga chiqib yurishi kabi) aytilsa-3. b) agar bitta o‘xshash jihati aytilsa – 2. v) noto‘g‘ri javob-0.

14. Mix nimasi bilan vintdan farq qiladi? Agar stolda, sening yoningda ikkalasi ham yotgan bo‘lsa sen ularni qanday bilasan?

a) rezbasidan (bolaning tushuntirishi) – 3. b) vint buraladi, mix qoqiladi, vint gayka, mixda esa qalpoqcha bor – 2. v) noto‘g‘ri javob – 0.

15. Futbol, suvga sakrash, tennis, suzish, gimnastika – bu nimalar?

a) sport jismoniy madaniyat – 3. b) o‘yinlar, mashqlar, musobaqalar – 2. v) noto‘g‘ri javob – 0.

16. Sen qanday transport vositalarini bilasan? Agar «u nima» deb so‘rasha «Bu minib harakatlantiriladigan narsalar» deb javob qaytarish kerak.

a) agar erda yuradigan 3 ta transportni va samolyot, kemani aytsa – 4.

b) agar faqat erda yuradigan uchta transport vositasini aytsa yoki tushuntirishdan so‘ng barchasini sanab bersa – 2. v) noto‘g‘ri javob – 0.

17. Keksa kishi nimasi bilan yosh kishidan ajralib turadi? Ular o‘rtasida qanday farq bor? a) uchta belgisi (ajinlar, yomon ko‘radi yoki eshitadi, oq sochi va soqoli bilan) – 4. b) bir-ikki belgi uchun – 2. v) noto‘g‘ri javob – 0.

18. Odamlar nima uchun sport bilan shug‘ullanadilar? a) ikkita sababga – 4.

b) bittaga – 2. v) noto‘g‘ri javob – 0.

19. Kimdir ishdan bosh tortsa nega bu axloqsizlik, noto‘g‘ri, yomon deyiladi?

a) qolganlar u uchun ishlashi kerak (mazmuni: kimdir jabr chekadi) yoki dangasalik qilyapti hech narsa sotib ololmaydi deyilsa – 2. b) noto‘g‘ri javob- (-2).

20. Nima uchun xatning ustiga marka yopishtiriladi? a) xatni pochta orqali jo‘natish uchun – 5. b) agar jarima to‘lanish kerak bo‘lsa – 2.

v) noto'g'ri javob – (-2). Natijalarni ishlash quyidagi sxemalar bo'yicha olib boriladi: ballarning summasi alohida savollar bilan aniqlanadi. Yig'ma fikr rivojlanganligining birinchi darajasini +24 va undan baland. Ikkinchi daraja +14 dan +23 gacha- o'rta yuqori. Uchinchi daraja 0 dan +13 gacha – o'rta (me'yor). To'rtinchi daraja (-1) dan (-10) gacha – past. Beshinchi daraja (- 1) va undan past –juda yomon.

Bolalarni tekshiruvdan o'tkazish 4 topshiriqdan iborat bo'lib, undan ko'zlangan maqsad ulardagi maktab uchun zarur bo'lan faoliyatlari rivojidadagi, jumladan, bosh miya chanog'ini analitik va sintetik vazifalari, motorikalaridagi yetishmovchilikni aniqlash. Kern-Irasek metodi bo'yicha bolaning maktabda ta'lim olishga tayyorligi darajasini aniqlash alohida yoki 10-15 boladan iborat guruh bilan bir vaqtning o'zida olib borilishi muhim ahamiyat kasb etadi..

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. .O'zbekiston Respublikasi "Maktabgacha ta'lim va tarbiya to'g'risidagi" qonuni O`.R.Q-595.16.12.2019 yil.

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "2017-2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 2707-sonli Qarori. 2016 yil, 29 dekabr.

3. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Maktabgacha ta'lim muassasalari faoliyatini takomillashtirish to'g'risida" gi 528sonli Qarori. 2017 yil, 19 iyul.

4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi PF-5198-sonli Farmoni. 2017 yil 30 sentyabr.

5."O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish Kontsepsiyasi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston

Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasini tasdiqlash to'g'risida" gi 2019 yil 8 maydagi PQ4312- son Qaroriga 1-ilova.

6.“Umumiy tipdagi davlat va nodavlat maktabgacha ta'lim tashkilotlari to'g'risida” Nizom. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019 yil 13 maydagi 391-sonli “Maktabgacha ta'lim tashkilotlari faoliyatini yanada takomillashtirish chora tadbirlar to'g'risida”gi Qaroriga 1-ilova.